

ДІНИ КОНВЕРСИЯНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ АЛҒЫШАРТТАРЫ

¹А.К. Жаксыбаева, ¹К.А. Затов, ²Т. Аманкул

АҢДАТПА

Соңғы жылдары батыс және орыс әлеуметтану әдебиеттерінде діндарлық құбылысына, атап айтқанда, әлеуметтік бірегейліктің діни компонентіне деген ғылыми қызығушылықтың артқанын байқауға болады. Әсіресе діни конверсия тақырыбына арналған зерттеулер үлкен маңыздылыққа ие болды. Дін ауыстыру мәселесі мәдениеттану, әлеуметтану, психология, әлеуметтік антропология ғылыми пәндердің зерттеу тақырыбына айналды. Осы тақырып бойынша қолда бар теориялық және эмпиристік зерттеулер конверсия құрылымына, оның кезеңмен дамуына және қалыптасу факторларына қарай материалдардың жете зерделенгенін көрсетеді. Алайда әлеуметтану еңбектерінде діни конверсия мен әлеуметтік бірегейліктің арақатынасы өте сирек қарастырылады.

Бұл мақалада қарастырылған мәселе христиан дінінен мұсылманға өткен конвертиттердің діни конверсия процесін зерттеуге арналған. Бұл ретте жаңадан қабылданған адамдар үшін ислам олардың тарихи тұрғылықты аумағына сәйкес келетін дәстүрлі дін болып табылмайтынын ескеру қажет. Бұл жұмыста конверсияның діни бірегейлігі оның әлеуметтік бірегейлігіне қалай әсер ететіні, өмір жолында туындаған діндарлық адамның өзін-өзі тануы жаңа жолмен қалыптастыратыны және діни конверсияның әлеуметтік-мәдени алғышарттары қарастырылды.

Түйін сөздер: діни конверсия, трансценденттік, интерпретациялық матрица, тотемдік жүйе, ислам, әлеуметтік бірегейлік, дағдарыс.

¹ Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан

² Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Автор-корреспондент:
А.Қ. Жаксыбаева
muslimka12_92@mail.ru

Мақаланың сілтемесі:
А.К. Жаксыбаева,
К.А. Затов, Т. Аманкул
Діни конверсияның
әлеуметтік-мәдени
алғышарттары
// Адам әлемі. – 2023.
– № 4 (98). – Б. 167-179.

Социокультурные предпосылки религиозной конверсии

Аннотация. В последние годы в литературе западной и отечественной социологии про-
является растущий научный интерес к феномену религиозности, в частности к религиозной
составляющей социальной идентичности. Особое значение имели исследования по теме ре-
лигиозного обращения. Проблема конверсии изучается в культурологии, социологии, психо-
логии, социальной антропологии и стала предметом исследования этих научных дисциплин.
Существующие теоретические и эмпирические исследования по этой теме показывают, что
материалы изучены детально в зависимости от структуры конверсии, ее постепенного раз-
вития и факторов ее формирования. Однако связь между религиозным обращением и со-
циальной идентичностью редко рассматривается в социологических работах.

Целью данной статьи является изучение процесса религиозного обращения конвертов
из христианства в ислам. При этом следует учитывать, что ислам не является традицион-
ной религией для вновь прибывших на историческую родину. В статье рассматривается как
религиозная идентичность обращенного влияет на его социальную идентичность, как по-
новому формируется религиозное самопознание, сформированное в новом образе жизни,
и социокультурные предпосылки религиозного обращения.

Ключевые слова: религиозное обращение, трансцендентальное, интерпретационная
матрица, тотемная система, ислам, социальная идентичность, кризис.

Sociocultural Prerequisites of Religious Conversion

Abstract. In recent years, the literature of Western and Russian sociology has shown a growing scientific interest in the phenomenon of religiosity, in particular, the religious component of social identity. Research on the topic of religious conversion was especially important. The problem of conversion is studied in cultural studies, sociology, psychology, social anthropology, has become a research topic of these scientific disciplines. Existing theoretical and empirical research on this topic shows that the materials are studied in detail, depending on the structure of the conversion, its gradual development and the factors of formation. However, the relationship between religious conversion and social identity is rarely considered in sociological works. The purpose of this article is to study the process of religious conversion of envelopes from Christianity to Islam. At the same time, it should be borne in mind that Islam is not a traditional religion for newcomers to their historical homeland. This article examines how the religious identity of the conversion affects their social identity, how religious self-knowledge formed in a new way of life is formed in a new way, and the socio-cultural preconditions of religious conversion.

Key words: Religious Conversion, Transcendental, Interpretive Matrix, Totem System, Islam, Social Identity, Crisis.

Кіріспе

Қазақстан Республикасындағы түбегейлі реформалар халықтың санасын жаңартып, діни көзқарастарына өзгеріс әкелді. Діни институттар қайта қалпына келтіріліп, діни сауат ашу, білім беру жан-жақты қолға алынды, елде мешіттер, шіркеулер салынып, адамдардың еркі мен сеніміне кең көлемде бостандық берілді. Осы үдерістердің барлығы Қазақстанда «Діни қызмет және діни бірлестіктер» туралы Қазақстан Республикасының Заңымен реттеледі. Заңда мемлекетіміздің демократиялық, зайырлы мемлекет болғандықтан, әркімнің ар-ождан бостандығы бар екендігі, кез-келген адамның діни наымына қарамастан басқалармен тең құқылы екендігіне кепілдік берілетіні, ханафи бағытындағы ислам мен православиелік христиандықпен қатар Қазақстан халқының мәдениеті мен рухани мұрасын құрметтейтін діндерге тию салынбайтындығы, барлық діндер конфессияаралық келісім мен сұхбат негізінде тең дәрежеде өмір сүруге құқылы екендігі айтылады [1].

Әдіснама

Зерттеу жұмысындағы негізгі методология Қазақстандағы діни конверсиялар феноменін және онымен байланысты жаңа діни практикаларды жан-жақты және кешенді зерттеуге мүмкіндік береді. Діни конверсиялар-

ды зерделеу бізге қазіргі қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік және діни өмірдің өзгеріске ұшырау процестерін түсінуге көмектеседі. Бұл мақалада мұсылмандардың діни конверсиясына ықпал ететін әлеуметтік-мәдени алғышарттар мен факторлар туралы зерттеу нәтижелерін қарастыруға арналған. Зерттеудің осы бөлігіндегі негізгі зерттеу мәселесі келесідей: тақуалардың исламға жүгіну туралы шешіміне қандай факторлар әсер етеді? Төменде сипатталған кейбір нәтижелер менің 2020-2022 жылғы «Христиандардың исламға көшуі мысалындағы діни конверсияның әлеуметтік бірегейліктің өзгеруіне әсері» атты зерттеуімнің аясында алынды.

Ақпарат жинау үшін негізгі әдіс ретінде терең құрылымдалған сұхбат таңдалды, оның гайды конверсияға қатысты дінін өзгертушінің өміріндегі оқиғалардың логикалық реттілігіне сәйкес 3 блок түрінде жасалды.

1. *Діни конверсияға дейінгі өмір кезеңі* - бұл блокқа дінге сенушінің діндарлығы қалыптасқан әлеуметтік орта туралы, сондай-ақ оның діни тәжірибесі туралы сұрақтар кіреді;

2. *мұсылман діндарлығынан өздерін «табу»* - бұл блок исламға ену сәтіндегі ислам мен христиан діні туралы конвертиттің ақпараттық құрамдас бөлігіне, сондай-ақ конвертиттің өмірлік белсенділігінің діни өлшеміне (практика, сенім туралы білім, діни әдебиеттерді оқу) арналған;

3. *діни конверсияның салдары* -

мәселелер исламды қабылдау салдарының идеологиялық құрамдас бөлігіне (исламға қойылатын талаптар мен міндеттерді қабылдау/қабылдамау), жеке басын сәйкестендірудің өзгеруіне, сондай-ақ конверсияның әлеуметтік салдарына арналған.

Зерттеу барысында алынған негізгі нәтижелер мәліметтер жинауға қатысты өмірбаяндық тәсілдеменің арқасында алынды: респонденттен исламға кірмес бұрын болған оқиғаларды еске түсіріп, исламға ену сәті туралы әңгімелеу сұралды. Бұл жағдайда респонденттің өз тарихы мен діни тәжірибесінде оған маңызды болып көрінетін ақпаратты еркін таңдау мүмкіндігі бар. Оның үстіне сұхбатты талдау кезінде дінге жаңадан кіргендердің өздерінің діни тәжірибесі туралы өмірбаяндық нарративінде пайдаланған белгілі бір коммуникация құралдарына үлкен мән берілді. Адамның өз өмір тарихын қалай баяндайтынына, күнделікті тәжірибелері мен оқиғаларын тылсым тәжірибемен қалай байланыстыратынына мән беріп, байқаудың маңызы зор болды. Коммуникативтік модель конверсия процесін дінге жаңа қабылданғандардың қолданатын сөз байлығына қарап анықтауға болатынын айтады.

Негізгі бөлім
Қазақстан қоғамындағы исламға
конверсиялану үдерісі

Діни конверсияның адамның дүниеге көзқарасының, оның құндылықтық бағдарлары мен қоғамдық сананың қалыптасуындағы, қоғамның рухани дамуындағы орны мен рөлі үшін аса маңызды екені белгілі. Діни конверсия қазіргі діни ландшафтың ажырамас бөлігі болып табылады. Діни конверсия деп жаңа діни қозғалыстар мен өзге де мәдени әлемдік діндер жататын дәстүрлі емес діндерге түсінік беріледі. Өзгерудің бұл үрдісі қоғамның әлеуметтік трансформациясы жағдайында жанданады, құндылықтардың өзгеруімен, яғни ислам мәдениетінің құндылықтарын, басқа діни дәстүр құндылықтарымен ауыстырумен байланысты болады. КСРО ыдырағаннан

кейін бұрынғы КСРО аумағында әртүрлі жаңа діни қозғалыстар, әртүрлі ұйымдар бірінен соң бірі қаптай бастады. Осы кезеңді қоғамның діни конверсиясының ең биік нүктесі, шыңы деп сипаттауға болады. Әртүрлі діндерге жаппай қосылудың себебіне келер болсақ, оның бастысы-социалистік құрылыс үстемдік құрған ұзақ уақытта адамдардың санасында рухани вакуум пайда болды. Социалистік әлем құлағаннан кейін адамдар өздерін жапан түзде қалғандай сезінді, рухани тіректерінен айрылып қалғандай болды. Қазақстан да осындай елдердің бірі болатын. Басқа дінге бет бұрудың, бір діннен екіншісіне ауысудың әртүрлі мысалдарын келтіруге болады. Діни жаңғыру процесі тек сыртқы сан сипатындағы өзгерістермен ғана емес, сонымен бірге терең трансформациялармен де ерекшеленді. Атап айтқанда, адамдар өздерінің этносы үшін, дәстүрлі діндерге бет бұра бастады (қазақ-мұсылман, орыс-православиялық, неміс-лютерандық), екіншіден, бір дәстүрлі діннен екіншісіне ауысу орын алды (ислам - православие, христиандықтың ішінде және т.б.), үшіншіден, миссионерлік қызмет нәтижесінде адамдар Қазақстан аумағында таралған жаңа діни қозғалыстардың құрамына өте бастады. Этноконфессиялық бірегейлік басымдыққа ие болып сақталып отыруына қарамастан, этноконфессиялық сәйкестендіру стратегиясынан бөлініп шығып, этностық компонентке тиесіліліктен аттап өтіп, басқа бағытқа қадам жасаған адамдар пайда болды. Осы айтылғандардың бәрі батыстың әлеуметтік-гуманитарлық әдебиетінде "діни конверсия" деп аталды. Отандық гуманитарлық ғылымда бұл процесс аз қарастырылған, оны зерттеу негізінен сан түріндегі мәліметтермен және діни конверсиялардың миссионерлік аспектісіне (бұл сөзсіз маңызды, бірақ жалғыз аспект емес) баса назар аударумен шектеледі.

Діни конверсия тақырыптарындағы зерттеулер Европа және Америка ғалымдары арасында жақсы зерттелген тақырыптардың бірі. Бұл мемлекеттерде зерттеу XIX ғасырларда бастау алған.

Атап айтсақ Зигмунд Фрейд бастаған дін психологтары мен Джон Лофланд және Родни Старк сынды дін социологтары осы тақырыпты қарастырған [2]. Қазіргі кезде болса исламды қабылдаған христиандар туралы дін психологиясы тұрғысынан зерттеп жүрген түрік ғалымы Али Косені айтсақ болады.

Жаһандану кезеңдерін бастап өткеріп жатқан қазақ қоғамында да діни конверсия тақырыбы өзекті тақырыптардың бірі болып отыр. Дін ауыстырғандар қазақ қоғамында да пайда болып жатқандықтан отандық ғалымдар да осы тақырыпты зерттеуге мән беріп жатыр. Дінтану кафедраларында дипломдық жұмыстар мен магистірлік диссертациялар жазылуда. Діни конверсия тақырыбында ауқымды зерттеу жүргізіп жүрген отандық ғалым ретінде Қалиев Қасқырбектің зерттеуін атап өтсек болады. Әсіресе христиан дінін қабылдаған қазақтар туралы зерттеулері мен мақалалары жарық көруде [3, 173-178 бб.]. Бұл ғалымдардың жүргізілген зерттеулерінің басым бөлігінде сұхбат әдісі қолданылған. Жалпы діни конверсия тақырыптарында сұхбат әдісі арқылы көптеген керекті ақпараттарға қол жеткізіп талдауға мүмкіндік ала-аламыз. Біздің зерттеуімізде дер мұсылман болған 25 ақпарат берушілерден сұхбат алынған болатын.

25 терең сұхбатты талдау нәтижесінде «ішкі/сыртқы» және «жеке діни/зайырлы» критерийлері бойынша құрылымдалған келесі факторлар анықталды:

1. Ішкі діни факторлар - рухани уәждемелер (трансценденттікке ұмтылу, әлемнің дәйекті бейнесіне деген қажеттілік, ішкі жанжалды шешу);

2. зайырлы сипаттағы ішкі факторлар - өмірлік тәжірибе (ата-аналармен және балалық шақтағы маңызды жақын туыстармен арадағы қарым-қатынас, дінге жүгіну алдындағы қарым-қатынас, әлеуметтік бейімділіктің жеке стратегиясы), ата-аналарға қатысты сабақтастық (шығу тегінің әсері);

3. сыртқы діни факторлар - әлеуметтік ортаның діни сипаты (ата-аналардың діндарлығы, топ ішіндегі мүшелердің дінге жүгінуі, елдегі, өңірдегі белгілі бір діни

бағыттардың әсері; өзге дін өкілдерімен өзара әрекеттесу тәжірибесі);

4. зайырлы сипаттағы сыртқы факторлар - өмірлік проблемалар, қайғылы жағдайлар немесе өмірдегі өте маңызды оқиғалар, жаңа діни қоғамдастықтың ресурстық артықшылықтары (саяси-идеологиялық, экономикалық саладағы).

Әрбір факторлар тобын дәйекті түрде қарастырып, тікелей конвертиттермен болған сұхбатқа жүгініп көрейік және ақпарат берушілердің нарративінің құрылымын ұстануға тырысып, осылайша діни конверсия процесінің табиғи дамуын көрсетейік.

Зайырлы сипаттағы ішкі факторлар: өмірлік тәжірибе, ата-аналардан ғибрат алу, ұрпақтар арасындағы сабақтастық.

1. Ең алдымен, ақпарат берушілердің отбасылық құрамдас бөлігін атап өткен жөн – барлығы христиан отбасыларында тәрбиеленді, бұл конверсия сәтіне дейін өздерін діндар адам ретінде қабылдауға септігін тигізді. Ақпарат берушінің христиан діни қоғамдастығымен сәйкестендіру дәрежесі отбасындағы діни тәрбиеге және отбасының діндарлық дәрежесіне байланысты болды. 25 респонденттің 2-і өздерін діндар емес христиандар деп атады, олар исламды қабылдағанға дейін дінге немқұрайды қараған, бұл олардың өздерін діндар ретінде қабылдауға кедергі болмады. Христиан рәсімдері мен салт-жоралғыларын ұстанбайтын ақпарат берушілердің бірі келесідей түсініктеме берді: «Түсінесіз бе, мен бала кезімнен дінге сенемін деп ойладым және бұл ойдан еш құтыла алмадым. Мен Құдайдың бар екенін білдім және оған жол табуым керек деп ойладым» (№13 ақпарат беруші). Ақпарат берушілердің өздерінің отбасыларында алғашқы діни әлеуметтену тәлімін алғанын айтуға болады, бұл әлемді қабылдаудың ықтимал түрлерінің бірі ретінде әлемнің діни көзқарасын қалыптастыруға ықпал етті.

Ішкі діни факторлар - рухани уәждемелер (трансценденттікке ұмтылу, әлемнің кереғар емес көрінісіне деген қажеттілік)

1. Ислам дінін қабылдағанға дейін дінін өзгертушілер өздерін діндар адамдар ретінде қабылдаған. Алайда

христиандық діндарлықтың дәрежесі әртүрлі: католик монахы болып қызмет етуден, күнделікті ұйқыға кетерде дұға етуден, Киелі кітапты жаттап алудан бастап, салт-жораларды сақтамай өзін христианин ретінде сезінгенге дейін.

2. Респонденттер трансценденттіктің және Құдай жаратқанның бәріне ұмтылу сияқты діни тұлғаның өзіне тән ерекшелігін көрсетті. Льюис Рамбо бұл сипаттаманы діни конверсияның жеке факторы деп санады [4, 433–445 бб.]. Конвертиттерді зерттеуге қатысқан жағдайда, Құдайға деген ұмтылыс жеке тұлғаның дамуының бастапқы діни көзқарастарынан немесе Д.М.Угриновичтің терминдерінен, діни тәрбиенің болуынан бастау алады [5]. Бұл жағдайда тәрбиенің қарқындылығы маңызды емес, бірақ оның болуы маңызды.

3. Конверсияның екінші факторы ретінде Л. Рамбо адамның әлемнің дәйекті бейнесіне деген қажеттілігін атады. Христиандықтың түсіндіру моделі жеткіліксіздігін сезіну барлық респонденттер үшін конверсия кезеңдерінің бірін қалыптастырудың маңызды тұсы болып табылады - оны Л. Рамбо «дағдарыс» деп атады [6]. Барлық дінге келушілер исламға ену сәтінің алдында қиын эмоциялық кезеңді бастан өткерді, өз іс-әрекеттеріне қатты алаңдап, өз іс-қимылдарына сенімсіздік білдіреді. Шешілмеген мәселелер мен қайғырудың қарқындауы христиан көзқарастарына негізделген дінге сенушілер әлемінің бұрынғы көрінісіне күмән келтіруге алып келді. Льюис Рэмбонның айтуынша, мұндай дағдарыс кезеңі «ізденіс» кезеңіне, өзін-өзі іздеу күйіне әкеледі, бұл ақпарат берушілердің конверсия тарихында баяндалған.

Дағдарыс жағдайының көрнекі мысалы ретінде бір әйелдің оқиғасына тоқталайық, оны дінге итермелеген нақты оқиға – баласының кемтар болып туылуы: «Мен өзім туралы және өмірім туралы ойламай, қалай болса солай тіршілік еттім. Мұның бәрі менің баламның емделмейтін ауруына алып келді. Кез-келген науқас сияқты мен дәрігерлерге жүгіндім, бірақ олар маған

көмектесе алмады, содан кейін маған не қалды? Мен Құдайға бет бұрып, одан көмек сұрадым, содан кейін ғана аздап жақсарғандай болдым. Мен жанды сенімге келдім, мен бұрынғы байланыстарымнан бас тарту арқылы ғана әділ өмір сүре алатынымды және күнә жасамайтынымды түсіндім. Сол кезі Рамазан айының соны болатын Мен, мешітке бардым сол жерде Аллаға жалбырана бастадым, күн сайын Құран оқыдым. Нәтижесінде Мен Исаның Құдай емес, тек пайғамбар екенін түсіндім. Мені ешкім түсінбегендіктен, менің жағдайым өте қиын болды. Бұл менің ойымнан шықпай қойды, мен жынданудан қорқатынымын. Бірақ мешітке бару маған тағы да күш берді – өйткені сол жақта мен дұға истеп жатқан кезімде ұлым аяғынан тұрып жүріп кетті. Оны көріп мен исламды сол сәтте қабылдадым. Құран оқу маған жан азабынан арылуға жәрдемдесті» (№7 ақпарат беруші).

Дін қабылдаушының тілдік құралдарын және оның лексикалық таңдауын талдау нәтижесінде ислам қабылданғанға дейін сенушілер өздерінің дағдарыстық жағдайын сипаттау үшін сөздерді әрең таңдағанын атап өтуге болады. Ал конверсиядан кейінгі өмір кезеңі туралы нарративте бәрі керісінше көрінді, ондағы ойлар мен сөйлемдерді тұжырымдау трансценденттік, жаратушылық сипаттағы лексиканың жеңілдігін, эмоциялық мазмұны мен тіл байлығының қанықтылығын атап өтті. Бұл тұжырым М.Хайнрихтің теориясының пайдасына дәйекті сөз болып табылады, ол адамның өмірлік дағдарыстарының себебін қолданыстағы интерпретациялық модельдермен болмысты түсіндіре алмауынан көреді. Дағдарыс кезіндегі конвертит үшін мұндай түсіндірме модель ислам әлемінің интерпретациялық матрицасы болды.

Сыртқы діни факторлар: әлеуметтік ортаның діни сипаты (ата-аналардың діндарлығы, өзге дін өкілдерімен өзара әрекеттесу тәжірибесі)

1. Ақпарат берушілердің әлеуметтік ортасында ислам туралы ақпараттың бастапқы көзі болған мұсылман дін

өкілдерінің болуы дін ауыстырудағы маңызды нәтиже болды деуге болады. Бұл оның тұрғылықты жеріне қарамастан, конверсияға дейін ислам өкілдерімен өзара әрекеттесу тәжірибесі бар 20 ақпарат берушінің 11-іне қатысты жайт. Ақпарат берушімен (достар, ерлі-зайыптылар, көршілер және т.б.) әртүрлі дәрежеде жақын бола отырып, басқа дін өкілдері мұсылманның бейнесін және жалпы сенім мен мұсылман өмір салты туралы идеяны қалыптастырды. Нәтижесінде әлемді елестетудің ықтимал көкжиегінде тағы біреуі пайда болды – «бөтендер» санатынан «рұқсат етілгендер» санатына көшкен әлемнің мұсылмандық бейнесі. Әлеуметтік ортада исламды жақтаушының болуының дәл осындай фактісі идеологиялық қызығушылықты, содан кейін өз дінін (христиан дінін) «басқа» дінімен (Ислам) салыстыру қажеттілігін тудырды.

2. Христиан мен исламды салыстыру діни конверсияның бүкіл процесіндегі маңызды сәт болып табылады, өйткені Г.Тэддфел мен Дж.Тернердің әлеуметтік бірегейлік тұжырымдамасы кеңінен таралды, Тернердің пікірінше, әлеуметтік салыстыру бұл әлеуметтік бірегейлікті жаңарту және дамыту тетіктерінің бірі болып табылады [7, 8-17 бб.]. Салыстыру қажеттілігі, зерттеу көрсеткендей, христиандықтың түсіндірме моделі дәрменсіз болып, айналадағы шындықты түсіндіре алмаған кезде пайда болды. Христиан дініндегі әлем туралы түсінігін есіне түсіре отырып, ақпарат беруші бұл туралы былай дейді: «Мен бұл жөнінде мұсылман құрбыларыммен дауласып қалдым, бірақ кейде олардың сұрақтары мені шатастырды, өйткені мен оларға жауап таба алмадым. Ал олар менің барлық сұрақтарыма жауап берді» (№2 ақпарат беруші).

3. Христиандықтың жеткіліксіздігін респонденттер исламға қарама-қайшылық тұрғысынан түсіндірді, нәтижесінде ислам әлемінің келесі ерекшеліктері христиандықпен салыстырғанда артықшылық ретінде танылды: исламдық рационализм, бір Құдайға сену, исламның бұлжымастығы мен дәстүрлілігі, христиандықтың тамырының

терең болмауы, әйелдің Исламдағы орны. Әлемнің діни бейнесінің бұл сипаттамалары ең тартымды болып шықты және олардың діни таңдауына ықпал етті.

Әр сипаттаманың мазмұнын қысқаша сипаттап көрейік. Исламдық рационализм – бұл қисындылық, діни ережелерді ұсынудың қарапайымдылығы, қайшылықтардың болмауы және ең бастысы исламның практикалық сипаты, онда респонденттердің бірінің айтуынша, «өмірде жауабы жоқ сұрақтың бәріне Құранда жауап бар. Мен өзіме немесе басқаларға қандай сұрақ қойсам да, әрқашан Құраннан жауап таптым. Мен Құранда кез-келген сұрақтарға барлық жауаптар бар екеніне көзімді жеткіздім».

Дінге келгендердің жартысынан көбі (20 адамның 13-і) исламды таңдаудың идеологиялық факторы ретінде бір Құдайды мойындауды атады. Ақпарат берушілердің бірі «Христиандық бір Құдайға құлшылық етуден шамандықтың қоспалары бар пұтқа табынушылыққа айналып кетті. Мені бала кезімнен адамдардың қолымен жасалған нәрселерге (иконалар, дар ағашына шегелену, Исаның мүсіндері, бейнесі) қалай табынуға болады деген сұрақ мазалайтын». Конвертиттердің пікірінше, «қазіргі христиан діні пұтқа табынушылыққа ұқсас», бұл бір құдайды мойындаудың жоқтығынан көрінеді – сенуші Құдайға емес, гуманоидты бейнелер мен адамның бет-әлпетіне табынуға мәжбүр, өйткені христиан діні қасиетті адамдардың бет-әлпетіне табынуды көздейді. Діннің идеологиялық компонентін сипаттайтын Исламның басты артықшылығы - бір Құдайдың анық және нақты белгіленуі және делдалдарсыз Құдаймен тікелей байланысы: «Ең бастысы, Исламда адам мен Құдайдың арасында белгілі бір каста, дінбасылар түріндегі делдалдар жоқ. Әрине, бізде беделді адамдар, тәлімгер-ғалымдар бар, біз оларды тыңдаймыз және оларға жүгінеміз, бірақ оларды тек білім тараушылар деп санаймыз. Бірақ біз оларды қасиетті, сакралды тұлғалар ретінде қабылдамаймыз, оларды көргенде демімізді ішке тартып, көзсіз сенуден аулақпыз. Мен өзімді дұрыс және адал

жолдамын деп санаймын. Өйткені, бәрі Құдай алдында тең». Зерттеуге қатысқан дін ауыстырушылар белгісіздік сезімін, өмірлік белгілерді жоғалтуды христиан дініндегі анық емес және айқын емес тұжырымдармен байланыстырды. Льюис Рамбоның пікірінше, бұл жерде тағы бір сөзсіз фактор – бұл діннің өмірді бақылау түріндегі билікке деген қажеттілігі, өлімді, сәтсіздіктерді және басқа да өмірлік мәселелерді түсіндіретін сенімді мағыналар жүйесі.

Жауап бергендердің жартысы исламның бұлжымастығы мен дәстүрлілігін артықшылығы ретінде көрсетеді. Мұсылмандықты жақынды қабылдағандар исламның қатаң дәстүрлі нұсқасын қабылдайды және исламның тұрақтылығы «шынайы христиандыққа ешқандай қатысы жоқ қазіргі заманғы христиан дінінің өзгертілген нұсқасына» қарағанда тартымдырақ көрінеді. Ақпарат берушілер қоғамның нақты христиандықты жоғалтқанын және соның салдарынан қажетті ережелерді сақтамағанын атап өтті: «Киелі кітапты ұстанушылар христиан дінінің барлық догмаларын ұстанбайды, дінді толығымен қабылдамайды, бірақ өздеріне ыңғайлы нәрсені таңдайды» (№4 ақпарат беруші). Исламның дәстүрлі сипаты, көптеген жағдайларда нақты негіздердің болуы қазіргі заманғы либерализмге қарама-қайшы келеді. Ислам өзінің өзіндік даралығымен және өзіндік бірыңғайлығымен тартымды, өйткені дінге сенушілердің пікірінше, исламдық нұсқамалардың сипаттамасы адамдарға өзінің бастапқы түрінде келіп жетті: «Біздің жағдайымыз өте жақсы, өйткені Мұхаммедтің үлгісін ұстанудың нақты мүмкіндігі бар, өйткені бізге дейін оның өмірі туралы, оның сахабаларының (елшілерінің), исламның көптеген ғалымдарының өмірі туралы көп ақпарат жетті. Ең бастысы, Құран -бұл жай ғана қасиетті жазба емес, бізге өзгеріссіз жеткен мәтіннің бастапқы нұсқасы. Құран -әртүрлі тұрғылардан түсіндірілмейтін қасиетті мәтіннің жалғыз нұсқасы. Бұл ретте жазба көктен түскен күйінде және сол тілде дәл сақталған» (№13 ақпарат беруші).

Әлі есімде, православие дінін ұстанып жүрген шағымда, мұсылмандарға қызыға қарайтынмын. Олар үшін бәрі түсінікті еді. Барлық сұрақтарға жауаптары дайын еді. Мінәжат етудің шарттары мен талаптары да айқын еді. Өз дінімнен осындай айқындықты, дәлдікті таба алмай, қиналатынмын. Тіпті, өзге діннің артықшылықтарын көріп, ашуланған кездерім де болды. Әсіресе, екі түрлі Библияны (негізінде нұсқалары одан көп) қолға алған сәттерде, әулие әкейдің Жаратушы мен адамдар арасындағы дәнекер міндетін атқарып, елдің күнәларын кешіріп жатқанын көргенде, қатты ызаланатынмын. Мен мұның бәрін христиан дінін жоқ жерден қаралап, тұқирту үшін айтып отырған жоқпын. Христиандықтың адамдар тарапынан көп өзгеріске ұшырағанына, бұрмаланғанына көзім анық жеткендіктен айтамын. Және бұл діннің бұрмаланып, кереғарлық пен қарама-қайшылыққа толып кеткені сондай, қайта жүйелеп, бастапқы қалпына келтіру мүмкін емес. Ислам дінін ұстанатын достарыма таңғалатынмын. Олар кез келген ортада өздерін ұстай білетін. Сый-құрметке бөленетін. Өн бойларынан адамдарға деген құрметті, ізгілікті, мейірімді байқайтынмын. Менің исламға келуіме осы нәрселер әсер еткен тәрізді. Алдымен қасиетті Құранның орыс тіліндегі нұсқасын оқып шықтым. Көп нәрсеге көз жеткіздім. Өзімді көптен мазалап жүрген сан сауалға жауап алдым. Сонда да ізденісті тоқтатқан жоқпын. Алматы қаласының орталық мешітінің сайтына, ресейлік umma.ru сайтына үзбей кіріп тұруды әдетке айналдырдым. Осылайша, исламды барынша танып-біліп барып қабылдадым. Мұсылмандық жолға түскеніме 3-4 жыл болып қалды. Мен өмірде бір ғана адамды пір тұтамын. Ол – Алланың соңғы елшісі Мұхаммед пайғамбар. Ал өмірлік қағидаттарым – қасиетті Құран аяттары. Орталық мешітте арнайы курстан өттім. Араб әліпбиін меңгеріп, Құран оқитын дәрежеге жеттім. (№14 ақпарат беруші).

Исламның артықшылықтарын түсіндірген кезде конвертиттердің бірі діннің пайда болу тарихына, дәлірек

айтқанда оның пайда болу уақытына сілтеме жасайды: «Неліктен ислам шынайы және жалғыз нағыз дін?» Жауап: бұл барлық діндердің ішіндегі ең соңғысы. Иудаизм мен христиан діні де кезінде шынайы діндер болған, бірақ қазір оның мәні өзгерді. Уақыт өте келе адамдардың өздері және олардың қызметі дінді өзгертті және түрлендірді. Сондықтан Құдай бір діннің екіншісінің орнына келетінін және қазіргі ең соңғы дін ислам екенін алдынала анықтады. Бұл жерде әңгіме бұл дінді әлі ешкім бүлдіріп үлгірмегенінде және жалғандыққа жол берілмегенінде емес. Бұлай жасау мүмкін емес, өйткені шындық деген осының өзі емес пе? Ол болмаса, адамдар шындықсыз, қолдаусыз қалып, рухани азып-тозатын еді, өйткені шындықсыз өмір сүру мүмкін емес. Исламды Құдайдың өзі қорғайды, өйткені ол діндердің ішіндегі соңғысы. Егер біздің шынайы христиан дінін көруге мүмкіндігіміз болғанда, егер мен христиан діні шынайы болған кезде өмір сүрсем, мен үшін шындық христиан дінінде болар еді» (№2 ақпарат беруші). Діни дәстүрлердің ауысуына деген ұқсас эволюциялық көзқарас Э. Дюркгеймнің 1912 жылғы «Діни өмірдің қарапайым формалары. Австралиядағы тотемдік жүйе» жұмысында көрсетілген: «Бұрынғы құдайлар қартайып, өледі, ал басқалары туылмайды», сонымен қатар ол «шығармашылықтың қайнаған кезінде, жаңа идеалдар пайда болғанда адамзатты біраз уақыт басқаратын жаңа анықтамалар пайда болады» деп болжады [8, 117-118 бб.].

Исламның христиан дінінен артықшылығын сипаттайтын күтпеген нәтиже Исламның талаптары мен талаптарының көлемі болды. Ислам жеке және ұжымдық сипаттағы күнделікті өмірдің әрбір қырын қозғайды, уақыт және кеңістік шеңберлерін қамтиды, осылайша рухани тазалық сезімін, кемелділікке ұмтылысты тудырады. Шарифат сенушінің өмірін оның дамуының әр кезеңінде реттеп отырады, белгілі бір жасқа сәйкес келетін міндеттер мен адам құқықтарын белгілейді. Ислам әлеуметтік қатынастарды егжей-

тегжейлі белгілейді, тәрбие, білім беру, тұқым қуалау және т.б. тәжірибелерді сипаттайды. Діннің өмірдің барлық салаларына енуі мен басып кіруі алдымен одан бас тартуға және қабылдамауға әкелуі мүмкін екені анық. Алайда мұсылман дінінің конвертиттері, керісінше, осы сипаттамалардан діннің ақиқатының дәлелін табады. Бір ақпарат беруші жалпы басымдықты исламға емес, христиандыққа тән деп есептейді: «Егер бұл мәселені дұрыстап қарасақ, Мәсіхтің ілімі шарифат заңдары мен нормаларынан әлдеқайда қатал. Мысалы, ол Құранда ұрлық жасағаны үшін берілетін жазаны -ұрылардың қолдарын кесіп тастау керек деген жазаны есіне алады. Ал Иса әр адамға «біреудің бір нәрсесін ұрлап алғанша, өз қолыңды өзің кес» деп тәлім береді (№7 ақпарат беруші). Исламның ауқымдылығы және оған қойылатын талаптардың көлемі дін өкілдерін біріктіреді.

Ақпарат берушілер үшін исламның тартымдылығы туралы талқылау кезінде респонденттердің жартысына жуығы христиан дінінің, мысалы, христиандықтың тамырының болмауы-христиан ережелері мен рәсімдерінің сақталмауы, православиедегі дәстүрлер мен түпкі тамырларынан айырылуы сияқты теріс сипаттамаларын атап көрсетеді. Жақында ауысқан мұсылмандардың бірі бұл ережені осылай сипаттайды: «Шіркеуге кім келеді? Ол жерге кем дегенде бір рет барсаңыз, православие жылына бір рет шіркеуге баратын және мереке күндері дұға ететін әжелерге арқа сүйейтінін көресіз. Исламды қабылдаған соң, менің ортам да өзгерді. Айналаңдағы адамдарды Алла өзі іріктейді екен. Бұрынғы таныстарымның көпшілігімен бірден ат кекілін кесіспесем де, шарифатта тыйым салынған нәрселерге әуес дамдардан ақырындап алыстай бердім. Өз басым бұрыннан-ақ темекі мен арақтан бойымды аулақ салушы едім. Дін жолына түскелі бері жаман сөз айтудан тыйылдым. Сонымен қатар, отбасыма көбірек көңіл бөлетін болдым. Бүгінде бос уақытымның барлығын үш баламның тәрбиесіне арнаймын. Өйткені, дәл қазіргі кезде ұлдарыма ер адамның тәрбиесін алу аса

қажет» (№2 ақпарат беруші);

Исламдағы әйелдің жағдайына ерекше назар аудару керек. Исламдағы әйелдерге қысым көрсетілетіні туралы көпке танымал нанымға керектар пікір ретінде респонденттер исламның бұл тұрғыдан ұстанымы христиан дінімен салыстырғанда артықшылыққа ие екенін атап өтті, бұл ислам дәстүрінде әйел зайып ретінде, әсіресе ана ретінде жоғары құрметке ие екенінен көрінеді. Бұл идея бірнеше ақпарат берушілердің сөйлеген сөзінен кездесті («Жұмақ - ананың табанының астында»). Бізге берген сұхбатында осы мәселеге қызығушылық танытқан бойжеткеннің сөздерін мысалға келтірейік: «БАҚ-та олар исламдағы әйел туралы әңгімелегенде өтірік мәліметтер келтіреді, өйткені олар шындықты білмейді және бізден қорқады. Бірақ біздің дініміздегі әйел өте сыйлы және құрметті. Шын мәнінде, әйелдің өзге әйел алдындағы міндеттеріне қарағанда, ер адамның әйелдің алдындағы міндеттері көбірек» (№2 ақпарат беруші). Осы идеяны тағы бір мұсылман әйелдің сөздерімен қуаттайық: «Сіз мені дұрыс түсініңіз, әйел біздің дінімізде – күң емес, ол ханым. Исламдағы әйелдің бейшара жағдайы - бұл исламның жекелеген қарсыластары мен либералды БАҚ-тар қалыптастырған стереотип. Әрине, еркек пен әйелдің өздерінің тиісті міндеттері бар: ер адам әйелден күштірек, сондықтан оған үй ішін асырау, отбасына тапқан табысын әкелу, қорғау міндеттері, ал әйелге үй жұмысында ер адамға көмектесу және оған тікелей мойынсұну міндеті жүктелген. Айталық, ер адам әйеліне қажет нәрсенің бәрін жасайды, бірақ оның кәңілі толмай, үйін өзі басқаруға тырысатын болса, ол әйелді нағыз әйел деп атауға бола ма? Ол мықты отбасын құра ала ма?» (№19 ақпарат беруші)

Мұсылманға үйленетін адамдар исламды білуі керек. (№3 ақпарат беруші) Ислам дінін қабылдауға болашақ жары себепкер болған. Олардың жақтарын байқау қабілеті басқа адамдарға қарағанда жоғары. Дінді өзгертудегі адамдарға ерлі-зайыптылардың дінімен өмір сүрудің немесе діндар адамдар

болудың қажеті жоқ. Отбасының басқа мүшелерінен, некеге тұру арқылы мұсылман отбасының мүшесі болып табылатын адам. Ол көршілерінің немесе мәдени ортаның табиғи құрылымының әсерінен өзгеруі мүмкін. Өз өмірлерін неке уақыты арқылы байланыстыратын әртүрлі нанымдағы адамдар олар кейде діни мәселелерде әртүрлі пікірлерге ие болуы мүмкін. Жаңа орынға жұмысқа тұрған соң, бір жақсы адаммен таныстым. Аса діндар болатын. Намаз оқығанына 18 жыл болыпты. Ол үнемі ислам мен православиені салыстыра беретін. Басында онымен әңгімелеспей жүрдім. Айтқандарын үнсіз тыңдайтынмын. Артыннан оның бойындағы ізгі қасиеттеріне тәнті бола бастадым. Соншалықты сабырлы, мейірімді жан екеніне көзім жетті. Міне, осы Әрсен ағаның тәлімінің арқасында исламға келдім. Және мұның ешқандай қиындығы жоқ екен. Мұсылман атанған күнім әлі есімде. Күнделікті қарбалас жұмыс кезі болатын. Тілімді кәлимаға келтірген сәтте басым айналып, ішкі әлемімде бір өзгеріс болғанын сезіндім. Сол кезден бастап мұсылман атандым. Қазір мен бес уақыт намаз оқимын. Ораза тұтамын. Бірақ тұмшаланып хиджап киюге әлі де дайын емеспін. Әлі де өз өмірімді өзгерткім келеді. Қолайыма жағатын жұмыс орнын іздеп жүрмін. Айналамдағы адамдардың менен үрікпей, түсіністікпен қарағанын қалаймын. (№1 ақпарат беруші)

Жеке адамдар бір-біріне қарсы болғанымен олар төзімділік танытса да, діни мәселелер бойынша пікірталастар кейде өсуі мүмкін. Діни мәселелер талқылау ерлі-зайыптыларды басқа дінді зерттеуге және осы дінге қызығушылық танытуға итермелейді. Әсіресе, діндерді салыстыру нәтижесінде, бала асырап алу мәселесі шешілуде. Кейінгі некеде балалар дүниеге келуі балаға ат қою, балаларға діни білім беру, өсуіне сәйкес және т.б. әр түрлі нанымдағы ерлі-зайыптылар арасындағы мәселелерді талқылау бұл сөзсіз. Діни мәселелерге қатысты мұндай пікірталастар олардың діни сенімдерінің орынды екендігіне сендіруі мүмкін. Басқа діннің қырларын

білуге мүмкіндік береді. Бұл туралы білген жаңа ақпарат ерлі-зайыптылардың біреуінің дінін өзгертуіне себеп болуы мүмкін. Отбасындағы келіспеушілік пен бұзушылықтың көзі болып табылатын мәселелерді шешу, Ерлі-зайыптылардың біреуі қандай-да бір жолмен жалғастыру үшін дінін өзгерте алады. Нәтижесінде, өмірлерін неке арқылы біріктіретіндердің, олардың жұбайларының діни сенімдері. Олардың сенімдерін жақсырақ білуге мүмкіндіктері болғаны анық. Басқа діннің өкілі конверсия процесінің маңызды факторы болып табылатын адаммен өте тығыз байланыста болу, сонымен қатар конверсия мүмкіндігін жоғарылатады. Керемет эмоционалды махаббат өмір сүру арқылы ешнәрсеге күмән келтірмейді. Некеде конверсия процесінде интеллектуалды сұрақтар, ерлі-зайыптылар арасындағы діни даулар, отбасының басқа мүшелерінің әсері бірінші орынға шығатынын көреміз.

Исламды қабылдауға шешім қабылдағанға дейін дінді қабылдаушылардың зияткерлік меншігі олардың сауалдарына, әлеуметтік мәселелеріне, діни күмәндеріне, өмірдің мәніне, олардың экзистенциалды мәселелерге назар аударатыны байқалады [9]. Мұсылман болатын адамдардың ерекшеліктерін интеллектуалды факторлармен түсіндіреді. Ол басқа діндерді діни күмәнмен немесе қанағаттанбаушылықпен сипаттайды, басқа діндерді ұстанушылардың идеологиялары мен өмір салтын тануға тырысу, шоулар көру; түрлі кітаптар, журналдар, интернет және т.б. олар тергеу жүргізеді. Іздеудегі бұл адамдар саналы түрде жақындайды. Негізгі анықтаушы фактор - ізделетін нәрсе басқа дінде болып жүзеге асырылуы тиіс. Осы түсінікпен мұсылман болған адамдар өздері қабылдайтын дінді қабылдайды [8, 117-118 бб.]. Оларды қандай идеологияға әкелетініне қатысты. Таңдау керек әлеуметтік қысым немесе дін оның мүшелерінің әсері алдыңғы қатарда емес. Конверсияға дейінгі керемет күш ретінде интеллектуалды ізденіс жоспарға келе алады. Конверсиялар әдетте белгілі бір процесте жүреді. Бұл үдерісте ин-

теллектуалды ізденістің маңызды орын алатындығын ескереміз. Мұсылман болу барысында оның дініне наразылық толық емес сезіну, мағынасыз өмір сүруге шағымдану сияқты интеллектуалды ізденіс. Бізде қайнар көзі болу үшін эмоцияны бастан өткеретін пәндер бар. Біздің зерттеулерге қатысу Адамдардың 5-і (25%) конверсияға интеллектуалды әсер етті.

Ол іздеуде жүргенін айтады. Олардың бірі Галина, қалалық кітапханаларда ислам туралы барлық кітаптарды, интернеттегі және ислам туралы басқа кітаптарды оқығаннан кейін дінге келмес бұрын ислам туралы көп нәрсе білгеніне сендіру түсіндіреді. Галина: «Мен өз дініме (христиан) қанағаттанбағандықтан, ізденіске түскенін айтады. Мен христианды секта мен басқа діндермен салыстырдым.

Христиандық ғибадат мені қанағаттандырмады. Менің салыстыруларымның нәтижесінде Ислам сияқты басқа діндерде Құдаймен тікелей байланыс жоқ екенін түсіндім. Исламдағы сияқты, мен басқа діндердегі ғибадат туралы байыпты түсінік таба алмадым. Христиандықта ғибадат діни қызметкерлермен басқарылады

Зайырлы сипаттағы сыртқы факторлар – өмірлік проблемалар, қайғылы жағдайлар, ресурстық артықшылықтар

1. Орын алған жағдайлардың жартысынан астамында (20 респонденттің 12-сі) исламға формалды еруге нақты жағдайдағы маңызды шешім түрткі болуы мүмкін. Мысалы, әртүрлі өмірлік әңгімелердегі мұндай жағдайлар жүктілік, діни аян берілген түстер, ауыр сырқат, баланың дүниеге келуі, құрдастарымен нашар қарым-қатынас және т.б. болды. Бір респондент исламды қабылдаудағы маңызды оқиғалардың бірі туралы былай дейді: «Ол кезде мен жүкті болдым және мен өз қызымның таза мұсылман болғанын, оның дінде туылғанын қаладым. Менің жүрегімде сенім бұдан бұрын пайда болған еді, бірақ оны қабылдауға керек (мүмкін,

мен әлі ұзақ жүрер ме едім) – менің жүктілігім түрткі болды. Мен өз баламды дінге, исламға адалдықта тәрбиелегім келеді, ол жақсы мұсылман болуы тиіс» (№ 6 ақпарат беруші).

2. Сыртқы ортаның әсері, немесе, Л.Рамбоның пікірінше, аймақтың саяси, мәдени жағдайы жоғары болуы [10]. - Алматыда тұратын ақпарат берушілердің бірінің әңгімесінде айқын көрінеді: Мен 2008ж. Қаныш Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университетіне түскен кезімде жатаханада тұрдым. Бір бөлмеде 6 қыз тұрдық оның 5-еуі хиджаб киіп намаз оқитын. Олар күнде маған уағыз насихат айтып жүрді бір күні мен ойланyp бойыма қорқыныш билеп алғаны есімде. Содан кейін мен қатты қорқып, өзіме орамал тағып жүр деген талап қойдым. Мен бұған ұзақ уақыт қарсыласқаным есімде» (№2 ақпарат беруші): «Мен басымды жауып Орамал тағу арқылы респондент діни санаттардағы өз өміріне одан әрі тереңірек мән бере бастадым.

Қорытынды

Эмпиристік зерттеу жүргізу үшін діни көзқарастар өзгерген жағдайда конверсияның әлеуметтік бірегейлігі жүйесінде трансформациялық өзгерістер байқалатыны туралы жорамалды тексеру үшін христиан әлемінен исламға өткен 25 конвертиттен жауаптар алынды.

Негізгі жорамал эмпиристік зерттеу негізінде жеке теорияларды тексеру арқылы расталды, олардың соңғысы теріске шығарылды:

1. 25 мұсылманның діни конверсиясы мысалға алынып, әлемнің діни көрінісі жүйесінде өзін қабылдаудың өзгергені және неғұрлым белсенді діни ұстаным мен жиілеп кеткен діни практикалар түрінде діни сана дәрежесінің көтерілгені расталды;

2. Діни конверсия нәтижесінде дінге сенушілер діни қоғамдастықтарға қосылды, діни топтар ішіндегі байланыстарды күшейтті, бұл ретте діннен тыс байланыстарды төмендетіп, өзін ұжымдық идеяның бір бөлігі ретінде

ұғынуға әсер етті.

3. Мұсылман конфессиясына тиесілілік дінге сенушілердің діни төзімділігінің жоғары деңгейін және христиан дінінің өкілдеріне қатысты әлеуметтік қашықтықтың төмендігін көрсетеді. Алынған мәліметтер діни конверсия процесінің әлеуметтік-мәдени алғышарттары мен құрылымдық құрамы туралы келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік берді:

1. Исламға кірудің ресми сәтіне дейін ақпарат берушілердің көпшілігін біріктіретін басты қасиет өзін діни сананың одан әрі дамуын анықтайтын сенуші адам ретінде қабылдауы болды.

2. Діни конверсия -бұл жалпы сипаттамалардан (мазасыздық, белгісіздікті сезіну, өзінен-өзі күмәндану және қорқыныш) көрінетін эмоциялық дағдарысқа қарсы реакция. Ислам мен христиандықты идеологиялық мағынада салыстыру діни бағытты өзгертуде шешуші қадам болады.

3. Оқиға ретінде дін өзгерту көп жағдайда 15 пен 35 жас аралығындағы ересек өмірге дайындық кезеңінде орын алады.

4. Келесідей топтастырылған дін ауыстырудың әлеуметтік-мәдени алғышарттары анықталды: ішкі діни факторлар (рухани себептер, трансценденттікке ұмтылу, әлемнің дәйекті көрінісіне деген қажеттілік), сыртқы діни факторлар (әлеуметтік ортаның діни сипаты, ата-аналардың діндарлығы, басқа дін өкілдерімен өзара әрекеттесу тәжірибесі), зайырлы сипаттағы ішкі факторлар (өмірлік проблемалар, қайғылы жағдайлар, өмірдегі оқиғалар, ресурстық артықшылықтар), зайырлы сипаттағы сыртқы факторлар (бала кезіндегі ата-аналармен және маңызды жақындармен қарым-қатынас, қарым-қатынас алдындағы әлеуметтік тәжірибе).

5. Тұратын жеріне қарамастан, респонденттердің көпшілігі үшін исламмен алғашқы танысу мен ол туралы алғашқы білімді анықтайтын басты фактор әлеуметтік ортада «этностық» мұсылмандардың болуы, яғни ұлты бойынша дәстүрлі түрде исламды

ұстанатындары болды, бұл әлемнің ықтимал «басқа» жағын сезінуге әсер етті;

6. Респонденттер өздерінің бастарынан өткерген діни бетбұрыстарына үлкен мән беріп, діни саналарын өз бетінше күшейтіп, орнықтыруды жаратқанның жарлығы деп санайды. Бір қызықтысы, зерттеуге қатысқан дін ауыстырғандар өздерінің дін таңдауына осы дінде жүрген таныстарының, діни топтардың ықпал жасағанын айтты.

Діни конверсия оқиға ретінде көп жағдайда ересек өмірге дайындық кезеңінде орын алады, онда адам әлеуметтік бірегейліктің негізгі элементтерін қалыптастырады және болашақта ойдағыдай тәуелсіз өмір сүру үшін тұрақты бағдарларды іздейді. Дәл осы кезек көбінесе өзін-өзі танудың әлсіздігімен және әлеуметтік бірегейліктің белгісіздігімен сипатталады, соның нәтижесінде адам өзін сенімді сезінбейді, ересек өмірге дайын бола алмайды және болып жатқан жағдайларды қабылдауға және алдағы міндеттемелерді қабылдауға қабілетсіз болады.

Осылайша, дінге жүгіну - бұл әлемге деген діни көзқарас аясында ақиқатты іздеуге деген ішкі құмарлықтың пайда болуына байланысты тұлғаның саналы түрде өзгеруінің ұзаққа созылатын, көпдеңгейлі процесі, бұл оның элементтері иерархиясының өзгерінің арқасында әлеуметтік бірегейліктің өзгеруіне әкеледі.

Әдебиеттер тізімі

1 Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 11 қазандағы №483-IV Заңы // [Электронды ресурс] URL: <http://www.vainahkrg.kz/e/2606321-zakon-rk-o-religioznoy-deyatelnosti-i-religions> (Қаралған күні: 01.09.2022)

2 John Lafiand ve Rodney Stark. Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective // *American Sociological Review*, 1965.

3 Қалиев Қ. Астана қаласындағы діни конверсия феномені: әлеуметтанулық талдау // *Адам әлемі*. – 2023. – №1 (95). – В. 173-178.

4 Rambo L.R. Conversion studies, pastoral counseling, and cultural studies: engaging

and embracing a new paradigm // *Pastoral Psychology*. – 2010. – № 59. – P. 433–445.

5 Угринович Д.М. Психология религии. – М.: Политиздат, 1986. – 352 с.

6 Rambo Lewis R. Understanding Religious Conversion. – Yale University Press, 1993. – 240 p.

7 Тернер Д., Оукс П., Хэслем С., Дэвид В. Социальная идентичность, самокатегоризация и группа // *Иностранная психология*. 1993. – № 1. – С. 8–17.

8 Гараджа В.И. Социология Религии. Учебное пособие, для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: 2005. – 348 с.

9 Top N. İhtida Hadiselerinde Tasavvuf Kültürünün Rolü (Fransa Örneği). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. – Bursa, 2007.

10 Köse A. Neden İslam'ı Seçiyorlar / Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme. – İstanbul, İSAM / İslam Araştırmaları Merkezi, 1997. – 183 s.

11 Rambo Lewis R. Understanding Religious Conversion. – Yale University Press, 1993. – 240 p.

Transliteration

1 Dinı qyzmet jáne dinı birlestikter týraly Qazaqstan Respýblikasynyń 2011 jylǵy qazandaǵy №483-IV Zańy [Law of the Republic of Kazakhstan dated October 11, 2011 No. 483-IV on religious activities and religious associations] // [Jelektrondy resurs] URL: <http://www.vainahkrg.kz/e/2606321-zakon-rk-o-religioznoy-deyatelnosti-i-religions> (Qaralǵan kuni: 01.09.2022). (in Kaz)

2 John Lafiand ve Rodney Stark. Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective // *American Sociological Review*, 1965.

3 Kaliev K. Astana kalasyndagy dini konversija fenomeni: aleumettanulyk taldau [The phenomenon of religious conversion in the city of Astana: a sociological analysis] // *Adam alemi*. – 2023. – №1 (95). – В. 173-178. (in Kaz)

4 Rambo L.R. Conversion studies, pastoral counseling, and cultural studies: engaging and embracing a new paradigm // *Pastoral Psychology*. – 2010. – № 59. – P. 433–445.

5 Ygrinovich D.M. Psihologia religii. [Psychology of Religion]. – М.: Politizdat, 1986. – 352 s. (in Russ)

6 Rambo Lewis R. Understanding Religious Conversion. – Yale University Press, 1993. – 240 p.

7 Terner D., Oýks P., Heslem S., Devid V. Sotsialnaia identichnost, samokategorizatsiia i grýppa [Social identity, self-categorization and group] // *Inostrannaia psihologi*. – 1993. – №1. – S. 8-17. (in Russ)

8 Garadja V. Sotsiologiya religii. Úchebnoe, posobie, dlia stýdentov i aspirantov gýmanitarnykh spetsialnostei [Sociology of religion. Textbook, manual, for students and post-graduates of humanities]. 3-e izd., pererab. i dop. - M.: 2005. - 348 s. (in Russ)

9 Top N. İhtida Hadiselerinde Tasavvuf Kültürünün Rolü (Fransa Örneđi) [The Role of Sufi Culture in Conversion Events (France Example)]. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. -

Bursa, 2007. (in Turkish)

10 Köse A. Neden İslam'ı Seçiyorlar / Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme [Why they choose Islam: psycho on the British who are Muslims]. - Istanbul, İSAM / İslam Araştırmaları Merkezi, 1997. - 183 s. (in Turkish)

11 Rambo Lewis R. Understanding Religious Conversion. - Yale University Press, 1993. - 240 p.

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

Анар Қанатқызы Жаксыбаева PhD докторант, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан, email: muslimka12_92@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-6537-9440

Кайрат Айтбекұлы Затов профессор, философия ғылымдарының докторы, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан, email: kairat_1966@list.ru, ORCID ID: 0000-0003-3705-7097

Темур Оралбайұлы Аманқұл оқытушы, PhD, Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: amankul_2007temur@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-8734-5519

Анар Қанатқызы Жаксыбаева PhD докторант, Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Казахстан, email: muslimka12_92@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-6537-9440

Кайрат Айтбекұлы Затов профессор, доктор философских наук, Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Казахстан, email: kairat_1966@list.ru, ORCID ID: 0000-0003-3705-7097

Темур Оралбайұлы Аманқұл преподаватель, PhD, Казахский национальный университет имени ал-Фараби, Алматы, Казахстан, email: amankul_2007temur@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-8734-5519

Anar Zhaxybayeva PhD student, Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture, Almaty, Kazakhstan, email: muslimka12_92@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-6537-9440

Kairat Zatov Professor, Doctor of Philosophical Sciences, Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture, Almaty, Kazakhstan, email: kairat_1966@list.ru, ORCID ID: 0000-0003-3705-7097

Temur Amankul Lecturer, PhD, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, email: amankul_2007temur@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-8734-5519